

EGY INTERJÚ ELÉ

Az olvasót, aki Koestlert politikai íróként ismeri, meglepheti ez az apolitikus, inkább szenzációt felvilágosító interjú, amelyet barátja, Németh Andor készített.

Az ok nemcsak az, hogy a lap, amelyben az interjú megjelent, afféle bulvárlap volt, bár kitűnő munkatársai is voltak. A fő ok inkább az, hogy Koestler, aki a német kommunista párt megbízásából, polgári újságírónak álcázva járt a Szovjetunióban 1932-33-ban, és ekkor már egyre inkább tapasztalhatta a szovjet gazdaság sanyarú helyzetét, mint fegyelmet Komintern ügynök nem mondhatott semmi rosszat a szocialista forradalom hazájáról, így inkább érdekes sztorikkal fűszerezte úti élményeit. De csalódottságát, melyet később önéletrajzában (*The Invisible Writing* — A láthatatlan írás) őszintén megírt, azért is titkolta, mert a náciizmus ebben az évben került uralomra Németországban, és mint minden baloldali ember, ekkor még úgy látta, hogy Hitler ellen csak a Szovjetunió jelenthet igazi ellenállást. Az igazsághoz az is hozzátartozik, hogy — mint ugyancsak önéletrajzában írja — a kiábrándító benyomások ellenére (a Szovjetunió „egy iparosított Neandervölgy”) megmaradt meggyőződéses kommunistának, és a súlyos helyzetet a cári Oroszország elmaradottságával magyarázta. Az igazi kiábrándulás Koestler életében csak később, a sztálini perek és még inkább a szovjet-náci paktum idején következett be.

Buhara, a mai Üzbegisztán különösen impresszionálta Koestlert. Önéletrajzában külön fejezetet szentel a két közép-ázsiai városnak, Buharának és Szamarkandnak. Itt beszéli el az utolsó buharai emír történetét is. Büszkén hivatkozik Vámbéry Árminra, azelőtte ott járt magyar utazóra; adatait is nagyrészt tőle veszi.

Az interjúból tudjuk meg, hogy Koestler elveszett színdarabjának eredeti címe *Ultimátum* volt. Olvashatunk erről a színdarabról önéletrajzában is. Ebben megírja, hogy a darabot, melyet itt *Bar du Soleil* (Nappánybár) címen említ, Moszkvában kezdte el írni, és a Moszkva-Budapest úton a vonatban fejezte be. Arról szól, hogy „két előrs érkezik egy idegen planétáról, hogy gyarmatosítsa a földet túlnépesedett

világa számára. Kihirdetik, hogy csak a boldog planétáknak van kozmikus joguk az élethez, ezért utolsó lehetőséget adnak az emberiségnek, hogy három nap alatt szervezzék meg a boldogság birodalmát, vagy különben szépen megszabadítják őket nyomorúságtól, és a földet jobb célokra fogják felhasználni. Ezzel az ultimátummal szembekerülve a kormány lemond, az ellenzék mossa kezeit a kimenetelrel, végül felülkerekednek a dilettánsok, akik kineveznek egy Glowworm (szentjánosbogár) nevű bolondos költőt a boldogság diktátorának. Az új éra — mindenki csodálkozására — működik: eltörlik a pénzt és a tekintélyeket, minden tabut megszüntetnek, minden függőnyt felhúznak. De sajnos a három nap elteltével kiderül, hogy a két előrs szélhámos, és mivel nem muszáj többé boldognak lenni, a régi rend visszaáll, és mindenki visszatér a régi nyomorúságba.” A tartalomtól persze nem nehéz felismerni a Szovjetunió ellen irányult szatírákat.

Ugyanitt elmondja Koestler, hogy Németh Andor elvitte a darabot barátjának, Bárdos Arturnak, a Belvárosi Színház igazgatójának, aki még aznap este elolvasta, és másnap megvette. Németh, a darab fordítója, társszerzőként szerepelt. „Bizonyos értelemben ő [József Attila] is a társas cég tagja volt, mert őt bíztuk meg, hogy dalbevételeket (songokat) írjon a darab magyar verziójához.” Azt is megtudjuk más helyütt Koestlertől, hogy a songokhoz Reinitz Béla írt zenét.

A darabot sose mutatták be. Később, 1945-ben Koestler újraírta *Twilight bar* (Alkonyat bár) címmel, de ebből már hiányoztak az eredeti songok. Egyetlenegy maradt meg József Attila versei közt, melyről tudjuk, hogy az eredeti darabhoz készült, *A boldogság nyitott könyv, tessék olvassák* címmel. Az eredeti darab — mint Koestler hozzá intézett kérdésekre leveleiben válaszolta — elveszett, és másolata sem maradt. Kutattam utána a Színháztörténeti Múzeumban is, de ott sem találtam.

Végül köszönjük meg Nagy Csabának, hogy az általa felkutatott interjút közlésre rendelkezésre bocsátotta.